

تحلیل حقوق قراردادی انتظارات تجاری در قرارداد لیسانس اختراع

| میرقاسم جعفرزاده | دانشیار گروه حقوق مالکیت فکری، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید

بهشتی، تهران، ایران

| علی ساعتچی* | استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه

فردوسی مشهد، مشهد، ایران

چکیده

در پژوهش حاضر حمایت از انتظار تجاری در قرارداد لیسانس اختراع مورد بررسی قرار گرفته است، پرسش اصلی این است که در حوزه حقوق اختراعات، معیار سنجش وجود انتظارات تجاری بر پایه چه اصول و معیارهایی قابل شناسایی و ارزیابی است؟ در پاسخ به پرسش طرح شده، انتظارات تجاری متعددی همچون به دست آوردن سود مورد انتظار در بازار، تولید انبوه، عدم نقص فنی در دانش مورد لیسانس و موارد مشابه قابل طرح است. بر این اساس، ضروری است بر مبنای تحلیل حقوق قراردادی و اقتضائات بازار به آن پاسخ داده شود. به همین منظور، پیشنهاد می‌شود تحلیل انتظارات تجاری باید بر مبنای موضوع قرارداد، قالب قراردادی، شروط حمایت همچون فایده (کاربرد صنعتی)، محتوای اظهارنامه خصوصاً توصیفات و خلاصه و سند گواهی اختراع صورت بگیرد و یافته‌های پژوهش حاکی از این مطلب است که شناسایی انتظارات تجاری در نظام حقوق قراردادهای کالا در مقایسه با نظام قراردادهای اختراع محور در پاره‌ای از موارد متفاوت است. واژگان کلیدی: انتظارات تجاری، عیب، موضوع قرارداد، قالب قراردادی، شرط فایده، اظهارنامه ثبت اختراع

مقدمه

تکیه و محور اصلی در حقوق قراردادهای احترام به اراده طرفین قرارداد است. بنابراین اراده، نیروی اصلی سازنده تعهد می‌باشد و ارزش و اعتبار اراده نه به جهت ذات این نیرو و نه به چیزی قدسی و یا فرازمینی بلکه محوریت اراده به این دلیل است که به وسیله آن برای دیگران توقع و انتظار ایجاد می‌نماییم. در نتیجه، حقوق قراردادهای چیزی جز حقوق انتظاراتها نیست. (میرشکاری، ۱۳۹۶: ۱۱)

بنابراین اصولاً در قرارداد بیع، این انتظار از فروشنده وجود دارد که کالای سالم و بدون نقص تحویل مشتری نماید و در ازای آن ثمن معامله پرداخت شود و یا در عقد اجاره، مستأجر انتظاری جز استفاده مطلوب از مورد اجاره را ندارد. با این حال، به لحاظ حقوق قراردادی، شناسایی انتظارات تجاری در قراردادهای مالکیت فکری محور یکی از ضروریات به شمار می‌آید چراکه اغلب نوشته‌ها در قالب شناسایی و حمایت از حقوق انحصاری مربوط بوده و کمتر جلوه‌های حقوق قراردادی این حوزه تبیین گشته است. به همین منظور، یکی از سؤالات بنیادین در زمینه حقوق اختراعات، این مسئله است که لیسانس‌گیرنده چه انتظارات تجاری از به دست آوردن گواهی اختراع دارد؟ در این خصوص، به دست آوردن سود مورد انتظار در بازار، تولید انبوه، عدم نقص فنی در دانش مورد لیسانس و موارد مشابه دیگر، اصولاً انتظارات و توقعات تجاری است که لیسانس‌گیرنده از انعقاد قرارداد دارد. اما مسئله مهم این نکته است که کدامیک از موارد ذکر شده قانونی و مشروع است و واجد اثر حقوقی می‌باشد. به عبارت بهتر، ریسک و خطر کدامیک از موارد فوق بر عهده انتقال‌دهنده و مسئولیت عدم تحقق کدامیک از آنان بر عهده مشتری است؟ در پاسخ به این پرسش، باید توجه داشت که اگر طرفین به طور صریح در این خصوص توافق نموده باشند، مشکل چندانی وجود ندارد. اما در موارد عدم وجود توافق صریح میان طرفین، ضروری است به این مسئله پاسخ داده شود. به همین منظور، در گام نخست به مفهوم انتظار تجاری پرداخته شده و سپس تحلیل‌های موجود در خصوص شناسایی انتظارات تجاری در قرارداد لیسانس اختراع مورد مطالعه قرار می‌گیرد، به این صورت که نخست معیارهای سنجش انتظارات تجاری در حقوق عام قراردادهای در تطبیق با قراردادهای مالکیت فکری محور مورد بررسی قرار گرفته و سپس انتظارات تجاری بر اساس قالب قراردادی، به‌عنوان یکی از تحلیل‌های مورد نظر توجه قرار گرفته و در ادامه این موضوع بر مبنای تحلیل شرط فایده (کاربرد صنعتی) مطالعه شده است. در نهایت، تحلیل چنین انتظاراتی در قالب اظهارنامه ثبت اختراع صورت گرفته است.

۱. مفهوم انتظارات تجاری

در قراردادهای کالا محور نظیر بیع، انتظارات تجاری، به معنای توقع خریدار از به دست آوردن کالا است. به این معنا که مشتری هنگام خرید کالا یک سری انتظارات دارد و در صورت عدم برآورده شدن آن می‌تواند از مصادیق عیوب کالا به شمار آید. به همین جهت است که ارائه و افشای اطلاعات در خصوص مورد معامله می‌تواند در تشکیل «انتظارات معقول» مشتری نسبت به کارکرد مبیع نقش بسزایی داشته باشد، چرا که اگر فروشنده به صورت کامل تمامی جنبه‌های مربوط به کالا را تشریح نماید در این وضعیت، مشتری می‌تواند بر اساس آن، قابلیت و کارایی کالای مورد نظر را ارزیابی نماید. بنابراین قصور در عدم ارائه اطلاعات می‌تواند موجب عدم احراز رضایت در کالا و یا تطابق آن با قرارداد گردد. (4: 2004, Twigg) همچنین باید توجه داشت میان انتظار تجاری و جهت، علت معامله تفاوت وجود دارد. زیرا جهت معامله عبارت است از انگیزه اصلی یک طرف از انجام معامله که داعی یا انگیزه غیرمستقیم و با واسطه‌ای است که طرف معامله در تشکیل قرارداد در سر دارد. (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۶: ۲۰۲) این انگیزه یک امر شخصی، متغیر و در هر معامله متفاوت است در حالی که انتظار تجاری به معنای توقع و انتظار شخص از کارکرد کالای مورد نظر است که عموماً چنین انتظاری در قالب یک کالای بی‌عیب شناخته می‌شود. همچنین علت معامله عبارت است از هدف نوعی هر یک از متعاملین در هر یک از معاملات. در تبیین علت معامله گفته شده که در تمام مصادیق یک قرارداد خاص، علتی مشترک وجود دارد که موجب می‌شود اشخاص به انعقاد آن مبادرت نمایند؛ این علت مشترک، علت معامله نامیده می‌شود. برای مثال، در عقد بیع، فروشنندگان برای به دست آوردن ثمن معامله و همه خریداران برای رسیدن به مالکیت مبیع عقد را منعقد می‌نمایند. (شهیدی، ۱۳۸۲: ۳۳۳) بنابراین علت یا جهت تعهد، امری نوعی و جدای از انگیزه‌های شخصی معامله‌کننده است. در مقابل، انتظارات تجاری، با توجه به نوع کالا و مقاصد مشتریان متفاوت است. این در حالی است که جهت معامله صرفاً انگیزه به دست آوردن کالا و علت تعهد موضوعی است که بر مبنای اساس معاوضه تحلیل می‌شود. با این حال، انتظارات تجاری به مفهوم علت تعهد یا معامله نزدیک می‌شود اما با آن متفاوت است. زیرا اگرچه علت معامله به دست آوردن عوض و معوض است، اما از دیدگاه طرفین قرارداد بوده؛ در حالی که انتظارات تجاری اصولاً در معنای به دست آوردن کالای بی‌عیب و از منظر منتقل‌الیه نگریسته می‌شود.

لازم به ذکر است مقصود از انتظارات تجاری در قراردادهای لیسانس اختراع بیشتر به مفهوم به دست آوردن دانش غیر معیوب است. زیرا انتظارات تجاری دیگری همچون به دست آوردن سود مورد انتظار و یا تولید انبوه از جمله ریسک‌ها و خطراتی است که بر عهده خود لیسانس‌گیرنده می‌باشد.

زیرا عموماً قابلیت بهره‌برداری از اختراع هرگاه از حیث تجاری امتحان خود را پس نداده باشد، خطر بهره‌برداری از آن نیز متوجه لیسانس‌گیرنده است که باید با اتخاذ تمهیدات لازم، فناوری را به سودآوری در بازار برساند. این موضوع بدان جهت است که کامیابی تجاری تابعی از عوامل متعدد است که به مقتضیات صنعتی و عوامل بازار بستگی دارد و معیار ثابتی در اختیار نیست تا بتوان موفقیت تجاری در به‌کارگیری اختراع را از حیث انتظارات تجاری مورد ارزیابی قرار داد. به همین منظور، مقصود از انتظار تجاری، کارکرد دانش اختراع در تولید کالا است.

۲. تحلیل انتظارات تجاری بر مبنای موضوع قرارداد

انتظار تجاری به معنای توقع از عملکرد مال مورد انتقال است. بنابراین موضوع قرارداد تا حد وسیعی مؤثر بر شکل‌گیری انتظارات تجاری است. یکی از تحلیل‌های مهم در خصوص شناخت انتظارات تجاری در قرارداد لیسانس اختراع، توجه به موضوع قرارداد است. برای این منظور، ضروری است ابتدا معیارهای شناخت انتظارات تجاری در حقوق عام قراردادها مطالعه شده و در ادامه تحلیل انتظارات تجاری در قراردادهای مالکیت فکری محور مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۱. معیارهای شناخت انتظارات تجاری در حقوق عام قراردادها

یکی از مصادیق عمده انطباق کالا با قرارداد، موضوع کیفیت مبیع و برآورده شدن انتظارات تجاری است و مسئله مهمی که در این رابطه همواره مورد مناقشه قرار گرفته این موضوع است که معیار سنجش انطباق کالا با قرارداد چیست؟ در پاسخ به پرسش طرح شده، ماده ۱۰۰ حقوق بیع مشترک اروپایی معیارهای مختلفی را در خصوص تطابق با قرارداد ذکر کرده است با این توضیح که برخی از آن‌ها ناشی از «قصد طرفین» بوده که این موضوع با شیوه‌های مختلفی قابل استنباط است و برخی دیگر از معیارها «ویژگی قابل انتظار» از نوع خاص کالا و یا ماهیت خاص مورد معامله است که بر مبنای آن ماهیت، می‌توان انتظارات قراردادی مورد نظر را بررسی کرد. بنابراین با دو معیار ارائه شده می‌توان به نتایج مختلفی دست پیدا کرد. به‌عنوان مثال، در معیار قصد طرفین، لزوماً باید بر اساس تکنیک‌های تفسیری مفاد قرارداد عمل کرد. در حالی که معیار دوم، بر این منطبق استوار است که که ویژگی‌های قابل انتظار معمول از کالاها و یا محصولات الکترونیکی چه موضوعی است؟ (Schulz, 2012: 472) بنابراین با توجه به این مطلب، در رابطه با معیار سنجش کیفیت می‌توان به دو معیار قصد طرفین و ویژگی‌های خاص کالا توجه نمود و بر اساس آن به تشخیص موضوع دست پیدا کرد.

با این حال، به نظر می‌رسد در تشخیص سنجش کیفیت کالا ضروری است هر دو معیار به‌طور هم‌زمان مورد توجه قرار بگیرد، به این صورت که نخست قصد طرفین به‌عنوان اصلی‌ترین و مهم‌ترین

معیار در جهت شناخت موضوع تلقی شود. اما معیار سنجش چنین قصدی در موارد سکوت طرفین، با توجه به موضوع قرارداد و اهداف کلی که در آن قرارداد وجود دارد می‌تواند بررسی شود. بنابراین با توجه به معیار اصلی که همانا قصد طرفین قرارداد است؛ می‌توان بر مبنای قصد عام و خاص به تحلیل موضوع پرداخته شود. در هر حال، قصد طرفینی بر اساس انتظارات معقول مشتری پی‌ریزی می‌شود. بر همین مبنا برخی از نویسندگان تأکید می‌نمایند هدف خاص خریدار و یا مستأجر متفاوت از هدف معمولی است که از استفاده از کالا می‌توان انتظار داشت. به عبارت بهتر، یک کالا ممکن است برای اهداف عمومی مناسب باشد اما برای اهداف خاص منتقل‌الیه مناسب به نظر نرسد. (Roger and other, 2008: 385) بنابراین کالا می‌تواند برای خریدار مناسب باشد درحالی‌که کیفیت آن از سطح متوسط و معمول پایین‌تر باشد. (Bridge, 2014: 13) همچنین در فرض اخیر (قصد خاص) لازم نیست انتقال‌دهنده حقیقتاً قصد خاص منتقل‌الیه را دانسته باشد، بلکه همین که شخص اخیر نسبت به اطلاعات ارائه شده توسط انتقال‌دهنده اطمینان کرده باشد، چنین انتظاری معقول و مشروع است. (Bridge, 2014: 13) به‌عنوان نتیجه، معیار سنجش کیفیت اصولاً در حقوق عام قراردادها عبارت است از انتظارات تجاری معمول و خاص منتقل‌الیه از مال مورد معامله و این انتظارات تجاری ممکن است بر اساس معیارهای عینی و یا شخصی مورد ارزیابی قرار بگیرد.

۲-۲. تحلیل انتظارات تجاری در قراردادهای مالکیت فکری محور

مشخص شد در تحلیل انتظارات تجاری، موضوع قرارداد می‌تواند به عنوان یکی از موارد مؤثر در تشخیص قصد طرفین مورد توجه قرار گیرد. به همین منظور، در تحلیل انتظارات تجاری در این نوع قراردادها نیز نخست تأثیر موضوع قرارداد در حالت انتظارات معمول مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و سپس تأثیر آن در وضعیت انتظارات خاص تجاری بررسی می‌شود. و در نهایت جهت انسجام بحث، تحلیل انتظارات تجاری از دیدگاه حوزه اختراعات مطالعه می‌گردد.

۲-۲-۱. انتظارات معمول تجاری

بیان شد معیار سنجش کیفیت کالا در حقوق عام قراردادها اصولاً بر مبنای قصد طرفین است که به صورت عام و خاص در قرارداد متجلی می‌شود. با این توضیح که در قصد عام، انتظار معمولی که از یک کالا در تجارت می‌رود باید مد نظر قرار بگیرد. در همین راستا انتظارات تجاری در مواردی که موضوع قرارداد از جنس مالکیت فکری است، می‌تواند تا حد گسترده‌ای متفاوت از موضوع قراردادهای کالا محور باشد. بنابراین ضروری است جهت بررسی معیار سنجش کیفیت؛ به موضوع قرارداد توجه ویژه‌ای گمارده شود. در این راستا برخی از نویسندگان (Loos and other, 2012: 11) با اشاره به این نکته بیان نموده‌اند که با توجه به ماهیت موضوع قراردادهای مالکیت فکری محور و

همچنین با عنایت به بازار این دسته از قراردادها اصولاً وجود چنین انتظار تجاری مبنی بر عدم وجود هرگونه عیب قابل توجیه نمی‌باشد. با این توضیح که عموماً ارزیابی کیفیت در قراردادهای کالا محور قبل از انعقاد قرارداد بوده درحالی که به جهت عدم وجود خارجی اطلاعات، ارزیابی کیفیت بعد از استفاده از آن آشکار می‌شود. علاوه بر این که رشد سریع تکنولوژی فناوری در بازار اطلاعات، سبب می‌شود معیار «قابلیت استفاده عمومی» تا حد گسترده‌ای غیرقابل تعریف باشد. به‌عنوان نمونه، در مورد قابلیت تجارت نرم‌افزار عنوان شده که قصد طرفین بر اساس ویژگی قابل انتظار از موضوع قرارداد دانسته می‌شود به این معنا که مقصود از قابلیت تجارت، کیفیتی است که عرفاً و عموماً در تجارت از یک کالا انتظار می‌رود. (Comment to the ALI Principle, 2010: 181) اما هنگامی که این مفهوم در قراردادهای با موضوع نرم‌افزار مورد بررسی قرار می‌گیرد، مفهوم متناسب با این اموال کاربرد دارد. به این معنا که اگر نرم‌افزار مورد انتقال دارای عیوبی باشد، اصولاً منتقل‌الیه به‌صورت معقول چنین عیوبی را مورد پذیرش قرار داده است. بنابراین در جهت مخالف، وجود تضمین کامل کیفیت محتوای نرم‌افزار می‌تواند از حیث تجاری، به‌عنوان موضوعی غیرمعقول محسوب گردد (UCITA Comment, 2002: 136). در واقع، ماهیت موضوع قرارداد به گونه‌ای است که چنین انتظاری نباید از سوی منتقل‌الیه مشروع و قانونی تلقی شود. (Comment to the ALI Principle, 2010: 194) با این حال، وجود برخی عیوب کوچک در نرم‌افزار و یا دانش را می‌توان به‌طور معقول قابل انتظار دانست و نه آن که این دیدگاه وجود داشته باشد که در زمینه نرم‌افزارها، هیچ‌گونه عیبی وجود نداشته باشد. به‌عنوان نتیجه، در فرض مذکور، این انتظار تجاری که نرم‌افزار کاملاً بدون عیب باشد، موضوعی غیرمعقول به نظر می‌رسد. (Kaner, 2000: 6) همچنین در تأیید این دیدگاه، بیان شده در عمل شرکت‌های رایانه‌ای مایل نیستند یا اصولاً نمی‌توانند با توجه به سطح فعلی فناوری (آخرین دستاوردهای علمی) تضمین نمایند که نرم‌افزار منطبق با انتظارات مشتری خواهد بود زیرا این انتظارات ممکن است مرتباً تغییر نماید و از نظر فنی اجرای آن‌ها ممکن نباشد. (زرکلام، ۱۳۹۳: ۶۷) با این حال، دیدگاه صحیح آن است که تعادل میان ایجاد انگیزه سرمایه‌گذاری در جامعه منوط به این مهم باشد که به‌طور نسبی مسئولیت نقص فنی در حوزه محصولات فکری از جمله نرم‌افزارها بر عهده انتقال‌دهنده است. زیرا ریسک بالا علیه ارائه‌کننده اطلاعات مانع سرمایه‌گذاری و رشد بازار خواهد شد و از سوی دیگر، فقدان وجود چنین مسئولیتی، موجب عدم رغبت مشتریان در خرید محصولات فکری و به‌تبع عدم رشد بازار خواهد شد. بنابراین ضروری است هماهنگی و تعادل لازم میان انگیزه کافی برای سرمایه‌گذاران و تضمین کافی جهت رغبت مشتریان وجود داشته باشد. (Alces, 1998: 37)

۲-۲-۲. انتظارات خاص تجاری

مشخص گردید یکی از موارد احراز کارکرد مبیع، انتظارات خاص مشتری است. به این معنا که معیار سنجش انتظارات تجاری، قضاوت خریدار می‌باشد. در رابطه با این موضوع، برخی از دکترین حقوقی بر این باورند به‌عنوان یک قاعده کلی در قراردادهایی که محتوای آن‌ها از جنس اطلاعات است؛ سنجش کیفیت اطلاعات به‌صورت قابل ملاحظه‌ای ذهنی و درونی است. بنابراین در نبود هرگونه تصریح در این زمینه، وجود چنین انتظاری در قرارداد ناممکن است. (Nimmer and other, 2012: 900) علتی که برای این موضوع ارائه شده، آن است که ماهیت خاص این قراردادها اقتضا می‌نماید؛ برخلاف اموال مادی امکان ارزیابی کیفی مال در زمان قرارداد وجود ندارد. زیرا ارزیابی کیفی اصولاً ناظر به بعد از اجرای قرارداد بوده و در بیشتر مواقع نیز بر مبنای معیار ذهنی و کاملاً شخصی است. در نتیجه، احراز چنین انتظاری برای دادگاه و حتی طرفین قرارداد ناممکن است. بنابراین تنها راهکاری که می‌توان برای وجود مشروعیت چنین انتظاری ارائه داد آن است که طرفین به‌طور صریح بر معیارهای تطبیق محتوای ارائه شده با کیفیت مد نظر توافق نموده و یا آنکه شروط قراردادی به گونه‌ای تنظیم شود که معیار سنجش، بر اساس رضایت شخصی و محض منتقل‌الیه متکی باشد. البته پر واضح است که در صورت وجود چنین معیاری باید بر اساس حسن نیت و صداقت عمل شود. درحقیقت، ماهیت موضوع قرارداد نشان از این مطلب است که حصول نتیجه به‌طور قابل ملاحظه‌ای وابسته به قضاوت طرف قرارداد است.

۲-۲-۳. تحلیل انتظارات معمول و خاص در قرارداد ليسانس اختراع

همان‌گونه که مشخص گردید در حوزه انتظارات عام منتقل‌الیه در قراردادهای مالکیت فکری محور، وجود برخی عیوب کاملاً شناخته شده و محتمل می‌باشد. (comment in UCITA, 2002: 138) به این معنا که همواره درصدی از خطا و عیب ممکن است در موضوعات با عنوان اطلاعات وجود داشته باشد که این موضوع موجب به وجود آمدن عرف قراردادی در این حوزه شده است. اما سؤالی که باید پاسخ گفته شود آن است که در حوزه حقوق اختراعات وضعیت انتظارات معمول طرفین قرارداد ليسانس چگونه است؟ در پاسخ به پرسش طرح شده به نظر می‌رسد از آنجا که دانش موجود تنها از دید کارمندان اداره گواهی اختراع مورد ارزیابی واقع شده و به هیچ عنوان به‌صورت کاربردی و در حد وسیع مورد بررسی قرار نگرفته است؛ وجود برخی از عیوب و نارسایی‌ها در این حوزه معمول است. این وضعیت، در نظام حقوق ایران غامض تر می‌شود، زیرا همان‌گونه که بیان شده است برای بررسی اظهارنامه تقدیمی اصولاً دو رویکرد در میان نظام‌های حقوقی وجود دارد، نخست رویکردی که تنها از حیث شکلی اختراع مورد نظر را بررسی می‌نماید و دوم رویکرد ماهوی که علاوه بر ارزیابی شکلی به بررسی ماهوی

نیز می‌پردازد. در نظام حقوقی ایران از آنجا که اصولاً اظهارنامه تقدیمی از حیث شکلی بررسی شده و کنترل ماهوی به صورت محدود صورت می‌گیرد (صالحی ذهابی، ۱۳۸۸: ۲۵۵) مسئله طرح شده دشوارتر می‌شود. البته این موضوع مانع از این مطلب نیست که با جمع تمامی شرایط مربوط و بر اساس قواعد مسئولیت مدنی رفتار کرد.

اما در تحلیل انتظارات خاص تجاری در حوزه اختراعات باید توجه داشت علی‌رغم ناملموس بودن اطلاعات و دانش، وجود گواهی اختراع به‌عنوان یک پایگاه مادی، می‌تواند در ارزیابی کیفی محتوای اطلاعات در زمان انعقاد قرارداد مورد توجه واقع شود. علاوه بر آنکه در بسیاری از قراردادهای لیسانس، محتوا و ارزش اطلاعات، وابسته به امور ذهنی و زیباشناختی نیست و برای اطلاعات مذکور، عموماً معیار عینی و فنی دقیق وجود دارد. به‌عنوان نمونه، مباحث مربوط به ماهیت اطلاعات دانش فنی و یا اختراعات، متفاوت از عکس، فیلم، شعر و موسیقی و به‌طور کلی سایر آثار ادبی و هنری است. زیرا معیار سنجش آثار ادبی و هنری بیشتر مربوط به امور ذوقی و سلیقه‌ای است در حالی که در مالکیت صنعتی چنین موضوعی مشاهده نمی‌شود. به همین منظور، برای ارزیابی ارزش اطلاعات مربوط به حوزه مالکیت صنعتی، معیار اندازه‌گیری عینی وجود دارد. زیرا موضوعات مرتبط با علم و دانش بر اساس فرمول‌ها و اعداد طرح‌ریزی شده است و می‌توان با توجه به این معیارها، آن موارد را اندازه‌گیری کرد. بنابراین انتظارات تجاری خاص در قراردادهای اختراع محور قابلیت تحقق دارد. البته برای وجود چنین انتظاری، ضروری است اولاً رابطه اعتماد میان طرفین وجود داشته به این معنا که منتقل‌الیه به اطلاعات ارائه شده از سوی انتقال‌دهنده تکیه نماید و ثانیاً انتقال‌دهنده از آن انتظارات خاص طرف مقابل آگاهی داشته باشد.

۳. تحلیل انتظارات تجاری بر اساس قالب قراردادی

یکی از تحلیل‌های موجود در خصوص تعیین انتظارات تجاری در قراردادهای لیسانس اختراع، بررسی قالب قراردادی این دسته از معاملات است. همچنان که برخی از دکتین در خصوص حقوق مالکیت فکری بر این نظر هستند که فرض مشترک در تمامی قراردادهای لیسانس محور و به‌طور کلی عرف تجاری حاکم بر این قراردادها به گونه‌ای است که وجود هرگونه تضمین در چنین قراردادهایی ممکن نیست (Nimmer and other, 2012: 898). به عبارت بهتر، وجود انتظار تجاری مشروع و به‌تبع، ایجاد تعهد برای انتقال‌دهنده وجود ندارد با این حال، باید توجه داشت در ارتباط با ماهیت قرارداد لیسانس در حوزه مالکیت صنعتی، دو خوانش وجود دارد. زیرا مطابق تعریف ارائه شده از لیسانس که در قانون متحدالشکل معاملات اطلاعات رایانه‌ای ایالات متحده آمریکا نیز منعکس شده است «لیسانس به معنای قراردادی است که اجازه دسترسی، یا استفاده، توزیع، به کارگیری،

تغییر یا بازتولید اطلاعات یا حقوق ناشی از اطلاعات را می‌دهد اما این دسترسی یا استفاده مجاز را محدود می‌کند یا صریحاً تعداد کمی از همه حقوق موجود در اطلاعات را اعطا می‌کند...» مطابق تفسیر رسمی قانون مزبور، لیسانس ممکن است اعطای حقوق و یا صرفاً اجازه بهره‌برداری باشد. بنابراین در صورتی که قرارداد لیسانس را به معنای اعطای حقوق تلقی نماییم، وجود چنین انتظار تجاری مبنی بر کارکرد صحیح دانش وجود دارد. در مقابل، اگر لیسانس تنها به معنای اجازه استفاده، مورد توجه واقع شود، وجود چنین انتظار تجاری در قرارداد نامعقول به نظر می‌رسد. زیرا ماهیت قرارداد چیزی جز اجازه استفاده به دیگری نیست و تنها تعهداتی در قرارداد وجود دارد که در راستای چنین ماهیتی تلقی شوند. بنابراین انتظارات تجاری باید در راستای همین موضوع تفسیر گردد. در نتیجه، در صورت عدم تصریح بر ماهیت لیسانس، آن را باید صرف اجازه بهره‌برداری از حقوق مربوطه دانست. زیرا این تعریف، بر اساس برخی دکترین نافذ، موافق قانون و عرف تجاری حقوق مالکیت فکری است. بنابراین مطابق دیدگاه اخیر، ماهیت قرارداد لیسانس با قالب قرارداد عقد انتفاع ارتباط نزدیکی پیدا می‌نماید که در آنجا نیز منتفع انتظار بی‌عیب بودن مال مورد انتفاع را ندارد. به عبارت بهتر، انتظار تجاری در قرارداد انتفاع فاقد هرگونه توجه حقوقی است.

۴. بررسی انتظارات تجاری طرفین بر مبنای تحلیل شروط حمایت فایده

سه شرط جدید بودن (تازگی)، گام ابتکاری و مفید بودن (کاربرد صنعتی) به‌عنوان شرایط ماهوی ثبت اختراع یاد می‌شود. (جعفرزاده و دیگران، ۱۳۸۴: ۷۲) این مهم به وضوح در ماده ۲ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ یاد شده است. به عبارت بهتر، برای اعطای حقوق انحصاری به متقاضی گواهی اختراع ضروری است سه شرط مذکور احراز شود. اما مسئله‌ای که مطرح می‌شود، آن است که آیا همان شروطی که در احراز مفید بودن اختراع مد نظر قرار می‌گیرد با انتظارات تجاری منتقل‌الیه قرارداد لیسانس یکسان است؟

در پاسخ به سؤال طرح شده به نظر می‌رسد باید میان مفهوم «مفیدبودن» در نظام حقوق اختراعات از حقوق قراردادها قائل به تفکیک بود. زیرا مفید بودن به‌عنوان حداقل معیار ممکن در جهت ثبت اختراع تلقی می‌شود و ارتباطی با نیازهای منتقل‌الیه ندارد. به عبارت دیگر، شرط فایده از این جهت در نظام اختراعات وجود دارد تا از خواست‌هایی که به‌طور کامل بی‌فایده است، جلوگیری شود. به‌عنوان نتیجه، چنین موضوعی نباید در نظام حقوق قراردادها مورد استفاده قرار بگیرد، زیرا سیستم حقوق قراردادها در جهت حمایت از منافع مورد انتظار طرفین طراحی شده است (Vukowich, 1968: 187) به عبارت دیگر، در صورتی که خواسته شود وصف مفید بودن در قراردادهای لیسانس مورد ارزیابی قرار بگیرد، لازم است به معیارهای سنجش کیفیت در نظام حقوق

قراردادها توجه شود نه آنکه به عنوان حداقل معیارهای موجود (شرط فایده) در سیستم اختراعات اکتفا شود؛ در غیر این صورت، همواره وصف مفید بودن در قراردادهای لیسانس وجود دارد. با توجه به توضیحات فوق، ضروری است میان موضوعات مرتبط با حقوق انحصاری و اوصاف مربوط به اختراع تفکیک شود به این معنا که وصف مفید بودن در احراز حقوق انحصاری یک مطلب است و این وصف در بررسی روابط قراردادی طرفین و به تبع برآورده شدن انتظارات تجاری، موضوع دیگری است. در حقیقت اینکه از لزوم شرط فایده در حوزه اختراعات یاد می‌شود بر این مفهوم تأکید دارد که برای ایجاد چنین حقوق انحصاری، لازم است تا مفید بودن آن توسط اداره اختراعات احراز گردد اما ناگفته پیدا است که درخصوص اینکه فایده تجاری و صنعتی آن بتواند انتظارات منتقل‌الیه را برآورده نماید مسئله دیگری است. بنابراین برخی مثال‌هایی که حاکی از عدم کاربرد مطلق دانش اختراع است (Byrne and other, 2005: 206) نمی‌تواند به عنوان مفهوم عیب و عدم برآورده شدن انتظارات تجاری محسوب شود بلکه مثال مذکور، به عنوان عیوبی است که موجب فقدان شرط فایده و به تبع، ابطال گواهی اختراع را به دنبال دارد. زیرا این موضوع، ارتباطی با بحث کیفیت اختراع نداشته و لازم است در مبحث حقوق انحصاری مطرح شود.

همچنین درخصوص تحلیل انتظارات تجاری در قراردادهای مذکور؛ استدلال شده با توجه به آنکه یکی از شرایط اعتبار اختراع، داشتن کاربری صنعتی است و اطلاعات جنبهٔ تئوریک یا منسوخ ندارند، طبیعی است که لیسانس‌دهنده به طور ضمنی متعهد به این وصف (فنی بودن) باشد. چراکه عموماً لیسانس‌گیرنده اطلاعات و تجربهٔ کافی درخصوص میزان کارایی فناوری ندارد و از لیسانس‌دهنده می‌خواهد تا اعتقاد خود مبنی بر مفید بودن مجموعهٔ اطلاعات فنی را تضمین نماید تا ریسک سرمایه‌گذاری کاهش یابد. به عبارت دیگر، وجود چنین انتظار تجاری بر مبنای تحلیل شرط فایده در قرارداد لیسانس، موضوعی منطقی به نظر می‌رسد.

۵. انتظارات تجاری با توجه به توصیفات مندرج در اظهارنامهٔ ثبت اختراع

در این قسمت نخست به تبیین توصیفات مندرج در گواهی اختراع پرداخته و سپس انتظارات تجاری بر مبنای آن مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد.

۵-۱. توصیفات مندرج در اظهارنامهٔ ثبت اختراع

مطابق مادهٔ ۱۰ آیین‌نامهٔ اجرایی قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری نکاتی که لازم است درخصوص توصیفات اختراع وجود داشته باشد بیان شده است. در همین راستا مقررات واپس‌عنوان می‌نماید؛ توصیفات ارائه شده در اظهارنامهٔ ثبت اختراع باید به گونه‌ای باشد که اولاً به‌طور کافی روشن و جهت‌ارزیابی کامل باشد و توسط شخصی که در آن حرفه فعالیت دارد قابل

انجام باشد. در حقیقت یکی از مهم‌ترین عملکردهای توصیف، فراهم کردن اطلاعات فنی جدید برای اشخاص ثالث است (Wipo Intellectual property handbook, 2008: 22) همچنین مطابق بند ۱ از قاعده ۲۷/۱ کنوانسیون اروپایی، گواهی اختراع بایستی به نتایج فنی که در اختراع به آن دست یافته اشاره نماید؛ بر همین اساس اصولاً اختراع باید مطابق با توصیفی باشد که در گواهی اختراع ذکر شده است و اعطای گواهی از سوی اداره اختراعات به معنای اثبات درستی این اظهارات درباره گواهی است. با این حال به دلایل عملی، اداره مزبور نمی‌تواند اختراعات را از لحاظ تجربی آزموده و چنین انتظاری وجود ندارد که درباره اظهاراتی که به وسیله درخواست‌کننده گواهی اختراع از دیدگاه نظری انجام شده پرس‌وجو نماید. در «اصول راهنمای ارزیابی در اداره اروپایی گواهی اختراع» درباره اصول کلی ارزیابی اظهاراتی از این دست آمده است که «حقایقی که به وسیله یک طرف اشاره می‌شود معمولاً درست فرض می‌گردد حتی بدون وجود مدارکی که دلالت بر صحت آن بنماید. البته این در صورتی است که روشن باشد که هیچ شکی درباره آن‌ها و حقایقی مغایر با آن‌ها وجود نداشته و هیچ‌گونه اعتراضی نسبت به آن‌ها صورت نگرفته باشد.» همچنین مطابق راهنمای مذکور، درخواست گواهی اختراع باید به گونه‌ای باشد که ماهیت اختراع را به صورت کاملاً شفاف افشا نماید تا در نتیجه آن شخصی که در آن دانش خاص مهارت دارد بتواند از آن استفاده نماید. بنابراین مواد مربوط به توصیف اختراع تضمین‌کننده این مطلب است که درخواست‌های صورت گرفته به اداره اختراعات، از اطلاعات فنی کافی برخوردار است تا در نتیجه آن بتوان اختراع مورد نظر را ارزیابی کرد و همچنین خواننده بتواند از ماهیت دانش مورد نظر مطلع گردد. بنابراین اختراع ادعایی بایست به شیوه‌ای فاش گردد که اولاً مشکلات مربوط به آن مشخص گردد و ثانیاً راه‌حل آن را بتوان متوجه شد. در نتیجه، اختراع باید به صورت «بررسی مشکل و ارائه راه‌حل» ارزیابی شود. همچنین در صورتی که درخواست‌کننده گواهی اختراع مدعی اثر مفیدی نسبت به دانش سابق است باید به صورت کامل و روشن مشخص شود. بنابراین این موضوع موجب می‌شود تا شخص ارزیاب متوجه گردد که دانش قبلی نتوانسته مشکلات سابق را حل نماید.

۲-۵. تحلیل انتظارات تجاری بر مبنای توصیفات ارائه شده

آیا توصیفات مندرج در اظهارنامه ثبت اختراع موجب ایجاد انتظارات تجاری مشروع منتقل‌الیه می‌شود؟ در پاسخ به پرسش طرح‌شده عده‌ای از حقوق‌دانان اروپایی بر این دیدگاه هستند که انتقال‌دهنده و به‌طور ویژه ليسانس‌دهنده‌ای که توصیفات گواهی اختراع را ارائه می‌دهد این انتظار را ایجاد می‌کند که نتایجی مذکور در توصیفات قابل حصول است. بنابراین ليسانس‌گیرنده با ارجاع به گواهی اختراع در مذاکرات به این باور می‌رسد که اختراع دست‌کم آن قدر مفید است که بتوان از آن

استفاده نماید. در نتیجه، اگرچه مفید بودن یا قابلیت اعمال صنعتی برای گواهی دادن به یک اختراع لازم است اما اسناد اظهارنامه ثبت اختراع موجب می‌شود تا لیسانس گیرنده فرض کند که این شرایط محقق شده است. (Domeij, 2009: 56) بنابراین، کیفیاتی که اختراع بر اساس توصیفات اظهارنامه دارد، به‌ویژه پیشرفت‌هایی که در زمینه فنی سبب شده را می‌توان تضمین شده فرض کرد. همچنین گروهی دیگر به اظهاراتی که در سند مذکور آمده توجه ویژه‌ای دارند و بر این نظر هستند اگر مواردی که در اظهارنامه ثبت اختراع، درج شده درست نباشد؛ تعهدات مندرج در قرارداد لیسانس، نقض شده محسوب می‌گردد. مبنای این سخن آن است که مفید بودن اختراع برای اینکه بتواند گواهی اختراع دریافت کند لازم و ضروری است. به همین منظور حل مشکلی که به‌وسیله اختراع قرار است حل شود مانند دیگر اطلاعات خاص که در توصیف آمده است باید تضمین شده محسوب گردد. در مقابل برخی دیگر در وجود چنین انتظاراتی با توجه اظهارنامه ثبت تردید نموده‌اند. با این استدلال که چگونه ممکن است وجود توصیفات کلی در ورقه اختراع بتواند به وجود آورنده انتظارات مشروع باشد؛ درحالی که وجود چنین توصیفات صرفاً جهت بیان و معرفی اختراع است و نقض آن اصولاً نمی‌تواند نقض چنین انتظاراتی محسوب گردد.

دیدگاه دیگر آن است که میان انواع اطلاعات موجود در اظهارنامه ثبت اختراع قائل به تفکیک شویم. به این معنا که ممکن است در اظهارنامه، برخی اطلاعات کلی و جزئی درخصوص اختراع وجود داشته باشد. اطلاعاتی که به‌صورت کلی بیان شده‌اند؛ نمی‌تواند ایجادکننده انتظارات تجاری تلقی شوند، زیرا منتقل‌الیه اصولاً هیچ‌گونه اعتمادی به اطلاعات کلی ندارد. اما در مواردی که اطلاعات به‌صورت جزئی قید می‌شود، وجود چنین انتظاری قابل توجیه است؛ به‌عنوان مثال توصیفات اختراع به‌صورت ارقام و اعداد دقیق در گواهی منعکس می‌شود که اختراع مورد نظر بر اساس آن ارقام و اعداد تحقق یابد. به عبارت بهتر، هرگونه توصیف در اظهارنامه به منزله مسئولیت انتقال‌دهنده است مگر آنکه طرف مقابل ثابت نماید که توصیفات آن قدر کلی است که نمی‌توان به آن اعتماد کرد. در نتیجه، برای اینکه اظهارنظری در اظهارنامه ثبت اختراع موجب مسئولیت انتقال‌دهنده باشد، لازم است حد قابل اندازه‌گیری از دقت قبل از اظهارنظر درباره اختراع وجود داشته باشد. بنابراین تعریف کلی درباره اختراع در زمان مذاکرات نمی‌تواند سبب ایجاد انتظار تجاری گردد، چرا که اظهارات صورت گرفته درباره هدف کلی استفاده از اختراع یا مزایای فنی در مقایسه با دانش گذشته، غالباً ماهیت دقیق ندارند. به نظر می‌رسد رویکرد اخیر نیز در نظام حقوق ایران قابل پذیرش باشد و اصولاً توصیفات کلی که به‌صورت دقیق و معین در اظهارنامه بیان شده می‌تواند به‌وجودآورنده انتظارات تجاری باشد. درحالی که سایر توصیفات، صرفاً بیان مطالب و توضیحات

در راستای اختراع مورد نظر است. مستند تحلیلی این موضوع به این مهم باز می‌گردد که چه نوع توصیفی در قرارداد دارای ضمانت اجرای حقوقی است؟ به عبارت بهتر، توصیفی در قرارداد واجد اثر حقوقی است که به صورت صریح و یا ضمنی وارد قلمرو تراضی طرفین شده باشد (صفایی، ۱۳۸۵: ۲۷۷) چراکه اوصاف طرح شده در قرارداد به واقع امر از شروط قرارداد محسوب می‌شوند (کاتوزیان، ۱۳۸۷: ۱۶۳) بنابراین مطابق معیار پذیرفته شده، توصیفاتی که به صورت دقیق و در قالب اعداد و ارقام در اظهارنامه ذکر شده، اصولاً وارد قلمرو تراضی طرفین و به تبع به وجود آورنده انتظارات تجاری در قرارداد می‌شود، درحالی که توصیفات کلی صرفاً بیان مطالب و توضیحات بیشتر نسبت به دانش مورد نظر است و نمی‌توان برای آن اثر حقوقی خاصی در نظر گرفت.

نتیجه

از آنجا که بازگشت انتظارات تجاری در قرارداد ليسانس اختراع به تحلیل شروط ضمن عقد می‌باشد، لازم است معیارهای موجود در رابطه با وجود یا عدم وجود چنین شروطی با توجه به این دسته از قراردادها مورد بررسی قرار بگیرد. به همین منظور انتظارات تجاری عموماً به معنای توقع مشتری از کارکرد مطلوب کالا است و عدم برآورده شدن چنین موضوعی به عنوان عیب در کالا معرفی شده است. این انتظارات تجاری اصولاً بر مبنای توافق طرفین شکل می‌گیرد، به این معنا که قابلیت استفاده عمومی از کالا و مقاصد خاص مشتری به عنوان موارد احراز انتظارات تجاری می‌باشد. همچنین این موضوع در حقوق داخلی قابل تطبیق با ماهیت عیب بر اساس عرف قراردادی و اشتراط وصف خاص در مبیع است و شناسایی این انتظارات تجاری به معنای مسئول بودن منتقل الیه می‌باشد.

درخصوص معقول و مشروع بودن انتظارات تجاری (شناسایی) در حوزه قراردادهای ليسانس اختراع، تحلیل‌های مختلفی ارائه شد. نخست شناسایی وجود چنین انتظارات تجاری بر مبنای ماهیت موضوع قرارداد صورت گرفت. این مطلب از حیث انتظارات تجاری عام و خاص مورد بررسی قرار گرفت. در انتظار تجاری عام، عدم وجود عیب با توجه به موضوع قرارداد این دسته از قراردادها ممکن است به طور ذاتی پاره‌ای از عیوب را به همراه داشته باشد. به ویژه در زمینه نرم‌افزارهای رایانه‌ای این موضوع به وضوح مشاهده می‌شود. همچنان که در قراردادهای ليسانس اختراع نیز چنین درصدی از خطا در قرارداد، کاملاً موضوعی معمول محسوب می‌گردد. اما در ارتباط با انتظارات تجاری خاص منتقل الیه، برخلاف تلقی برخی از دکترین نافذ خارجی، وجود گواهی اختراع و محتوای خاص اطلاعات دانش فنی در مقایسه با محتوای آثار ادبی و هنری امکان ارزیابی انتظارات تجاری با توجه به معیارهای عینی و فنی وجود دارد. بنابراین شناسایی انتظارات تجاری بر پایه مقاصد خاص منتقل الیه در قرارداد ليسانس اختراع ممکن است، واقع شود.

تحلیل انتظارات تجاری بر مبنای قالب قراردادی، موضوع دیگری بود که مورد بررسی قرار گرفت و این نتیجه حاصل شد که این مسئله بستگی به خوانشی دارد که از قالب قرارداد لیسانس صورت می‌پذیرد، به این معنا که اگر لیسانس در مفهوم اجازه بهره‌برداری تعبیر شود، وجود چنین انتظاراتی غیر منطقی است و در فرضی که لیسانس به معنای اعطای حقوق مربوطه در نظر گرفته شود، می‌توان قائل به وجود چنین انتظارات تجاری بود. این مسئله با توجه به ظاهر قانون ثبت اختراعات و عرف تجاری حاکم بر قراردادهای مالکیت فکری، عدم وجود چنین انتظارات تجاری صحیح به نظر می‌رسد. همچنین تحلیل انتظارات تجاری بر پایه شرط فایده مورد ارزیابی قرار گرفت و دانسته شد وصف فایده و یا کاربرد صنعتی، در احراز اعتبار گواهی است و این موضوع متفاوت از انتظارات تجاری لیسانس‌گیرنده از فایده‌داشتن اختراع است. به عبارت بهتر، شرط مذکور در جهت احراز حقوق انحصاری بوده و وجود آن در حقوق قراردادها دو موضوع کاملاً متفاوت محسوب می‌شود. در پایان، از تحلیل انتظارات تجاری بر پایه گواهی اختراع این نتیجه حاصل شد که وجود توصیفات کلی در گواهی، اصولاً سبب به وجود آمدن انتظارات تجاری مشروع نیست، بلکه توصیفات جزئی و دقیق (همچون ارقام و اعداد) می‌تواند موجب توجیه چنین انتظاراتی شود. با این حال، به‌عنوان یک قاعده وجود هرگونه توصیف در قرارداد می‌تواند سبب به وجود آمدن انتظارات تجاری شود مگر آنکه طرف مقابل ثابت نماید که منتقل‌الیه به چنین اوصافی اطمینان ننموده است.

منابع

فارسی

- جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۸۶)، *ترمینولوژی حقوق*، تهران: گنج دانش.
- جعفرزاده، میرقاسم و اصغر محمودی (۱۳۸۴)، «شرایط ماهوی حمایت از اختراع از نگاه رویه قضایی و اداره ثبت اختراعات»، *مجله تحقیقات حقوقی*، شماره ۴۲.
- صالحی ذهابی، جمال (۱۳۸۸)، *حق اختراع نگرشی تطبیقی*، چ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- صفایی، سیدحسین (۱۳۸۵)، *حقوق مدنی قواعد عمومی قراردادها*، ج ۲، چ چهارم، تهران: انتشارات میزان.
- زرکلام، ستار (۱۳۹۳)، *قراردادهای نرم افزار را چگونه مذاکره و منعقد نماییم* (ترجمه)، چ اول، تهران: انتشارات خرسندی.
- شهیدی، مهدی (۱۳۸۲)، *تشکیل قراردادها و تعهدات*، ج ۱، تهران: انتشارات مجد.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۷)، *قواعد عمومی قراردادها*، ج ۵، چ پنجم، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- میرحسینی، سیدحسن (۱۳۸۷)، *حقوق اختراعات*، چ اول، تهران: انتشارات میزان.
- میرشکاری، عباس (۱۳۹۶)، *رساله عملی در حقوق قراردادها*، ج ۱، چ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار.

عربی

- خوئی، سید ابوالقاسم (۱۴۱۷ق)، *مصباح الفقاهة (المکاسب)*، ج ۷، بی جا، بی جا.
- روحانی، سیدصادق (۱۴۱۲)، *فقه الصادق علیه السلام*، ج ۱۷، چ اول، قم: دارالکتاب مدرسه امام صادق.

انگلیسی

- Alces, Peter, (1998) **Intellectual Property and Contract Law for the Information Age: The Impact of Article 2B of the Uniform Commercial Code on the Future of Information and Commerce**, Remarks at the Berkeley Center for Law & Technology's Conference
- Brennan Lorin and Dodd Jeff, (2013) **A concept proposal for a model intellectual property commercial law**, Research Handbook on Intellectual Property Licensing, published by Edward Elgar Publishing Limited
- Bridge, Michael, (2014) **The CISG and the Unidroit Principles of International Commercial Contracts**, Uniform law review
- Byrne Noel, McBratney Amanda, Byrne, Noel & McBratney, Amanda, (2005) **Licensing Technology, Negotiating & Drafting Technology Transfer Agreements**, Third Edition., Jordan's Publishing Limited
- Comment to the ALI Principle, (2010) **Principles of the law software contracts**, American law institute publishers.
- Comment to uniform computer information transactions act (2002).
- Domeij, Bengt, (2009) **Implied Technical Warranties in Patent Licenses**, Stockholm Institute for Scandinavian Law
- Idra, Ron. Rogers, James L, (2007) **The Complete Licensing Kit**, sphinx publishing, First Edition, USA
- Kaner Cem, (2000) **Why You Should Oppose UCITA** (A lightly edited version of this article was published in 17 Computer Lawyer #5, 20.

- Loos Marco B.M., Mak Chantal, (2012) **Remedies for buyers in case of contracts for the supply of digital content**, available on the Internet at: <http://www.europarl.europa.eu/studies>
- Roger, Miller, Gaylord Jentz, (2008) **Business Law Today: The Essentials**, Thomson west, Eighth Edition
- Nimmer, Raymond T, Dodd, Jeff C, (2011) **Modern Licensing law**, V1, West a Thomson Reuters business
- **Guidelines for examination in the European patent office published by the European patent office, printed in Germany (2003).**
- Nimmer, Raymond T., (2002) **Licensing in the Contemporary Information Economy**, Journal of Law & Policy, Vol. 8:99
- Schulze, Reiner, (2012) **Common European sales law (CESL) commentary**, Norms Verlagsgesellschaft, Monikh
- Stephen E. Cross, Director, (1999) **Software Engineering Institute**, Letter to the NCCUSL Commissioners, June 1, www.badsoftware.com/sei.htm
- Twigg, Christian F., (2004) **Information Disclosure about the Quality of Goods; Duty or Encouragement?** University of Hull
- Training Manual on Technology Transfer", by United Nations Industrial Development Organization (UNIDO) available at: Warranties in Technology Transfer Transactions (free Business e-Coach) (2017).
- Vukowich, William T. (1968), **Implied Warranties in Patent, Know-How and Technical Assistance Licensing Agreements**, California Law Review Volume 56 Issue 1
- WIPO Intellectual Property Handbook: Policy, (2008) **Law and Use**, Second Edition, Reprinted